

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки та управління
Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:**

**«УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ
ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ»**

Студента групи ПУАм-21
Дмитра МАГЕГИ

Керівник: к.е.н, доцент
Наталія КРИВОКУЛЬСЬКА

Національна шкала
Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії:

Тернопіль – 2023

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
1.1. Об’єктивна необхідність управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади.....	6
1.2. Інституційні основи управління природно-ресурсним потенціалом територіальної громади.....	15
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
2.1. Аналіз стану природно-ресурсного потенціалу Тернопільського регіону.....	
2.2. Оцінка інструментів управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади.....	27
2.3. Аналіз діяльності досліджуваної організації і здійснюваного нею управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади	36
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
3.1. Удосконалення управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади на засадах сталого розвитку.....	44
3.2. Удосконалення управління досліджуваною організацією на засадах стратегічного підходу.....	50
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	57
Список використаних джерел.....	59

ВСТУП

Актуальність проблеми. Здійснювані в Україні реформи і трансформаційні процеси, зокрема, процес сталого розвитку вимагають особливої уваги до здійснення місцевої екологічної політики, реалізації дієвих заходів природоохоронного і природно-ресурсового спрямування. Крім того, сталий розвиток держави, її регіонів, територіальних громад й господарюючих суб'єктів в економічному аспекті обов'язково повинен супроводжуватись дієвим управлінням використанням природно-ресурсного потенціалу громад. Усе це обумовлює актуальність теми проведеного кваліфікаційного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Різномасштабні питання територіальних громад, діяльності їх органів місцевого самоврядування за різними напрямками, в тому числі, екологічним, є об'єктом наукових досліджень таких теоретиків і практиків як: Л. Баценко, В. Голян, М. Дубина, П. Жук, О. Зінкевич, І. Кузик, Н. Кривокульська, І. Лещук, В. Мантула, Г. Монастирський, Н. Попадинець, Х. Патицька, А. Степаненко, І. Шевченко, М. Хвесик, М. Шкільняк та ін. Водночас, проблемне питання управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади вимагає його адаптування до особливостей Тернопільського регіону і Тернопільської міської територіальної громади. Це посилює значимість теми роботи.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є розвиток теоретичних положень та вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади.

Завданнями роботи є:

- обґрунтувати об'єктивну необхідність управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади;
- розкрити зміст інституційних основ управління природно-ресурсним потенціалом територіальної громади;

- провести аналіз стану природно-ресурсного потенціалу Тернопільського регіону;
- здійснити оцінку інструментів управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади;
- проаналізувати діяльність досліджуваної організації і здійснюваного нею управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади;
- визначити напрями вдосконалення управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади на засадах сталого розвитку;
- сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення управління досліджуваною організацією на засадах стратегічного підходу.

Об'єктом випускної кваліфікаційної роботи є процес управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади.

Предметом випускної кваліфікаційної роботи є теоретичні і практичні питання вдосконалення механізму управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади.

Для досягнення мети у роботі використовувались такі **методи дослідження**: системний аналіз (для аналізу стану природно-ресурсного потенціалу Тернопільського регіону і Тернопільської міської територіальної громади – розділи 2-3); факторний аналіз (для виявлення чинників, що зумовлюють необхідність вдосконалення механізму управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади – розділи 2, 3); структурного аналізу (для визначення структури заходів щодо вдосконалення управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади на засадах сталого розвитку та стратегічного підходу – розділ 3).

Теоретична новизна роботи полягає у розвитку теоретичних положень щодо управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади.

Практична значущість одержаних результатів полягає у тому, що розроблені у роботі теоретичні положення та практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади використовуються у практичній роботі ТОВ «Західдорвибухпром».

Апробація. За результатами дослідження опубліковано тези доповідей у збірниках тез конференцій [16-17].

Структура та обсяг роботи. Робота розміщена на 55 сторінках, включає три розділи, список використаних джерел із 42 позицій, 15 рисунків, 13 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1. Суть природно-ресурсного потенціалу територіальної громади і об'єктивна необхідність управління його використанням

Сьогодні, у контексті децентралізаційних процесів, розвитку територіальних громад практика щодо забезпечення їх соціально-економічної й екологічної стійкості повинна ґрунтуватися на раціональному природокористуванні та бути тісно пов'язана із станом і характером використання природних ресурсів. У процесі господарської і виробничої діяльності людина завжди використовує різноманітні природні ресурси, а тому важливим є раціональне їх використання, яке може суттєво впливати на розвиток території та на діяльність суб'єктів господарювання, що розташовані у територіальній громаді.

Природно-ресурсний потенціал є елементом економічного потенціалу (поряд із трудовим, інноваційним, виробничим, інформаційним та іншими) і найважливішим чинником економічного розвитку як територіальних громад, так і регіонів й країни загалом (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Характеристика структури економічного потенціалу країни

№ з/п	Складова економічного потенціалу	Зміст
1	2	3
1	Природно-ресурсний потенціал	сукупність наявних і тих, що можуть бути мобілізовані, природних умов і ресурсів, які впливають на економічну діяльність та використовуються чи можуть бути використані у процесі виробництва економічних благ;
2	Трудовий потенціал	кількість та якість наявних трудових ресурсів з урахуванням можливості їх збільшення при досягнутому рівні розвитку науки і техніки;
3	Науковий потенціал (в тому числі інноваційний)	сукупна можливість національної економічної системи генерувати необхідні знання, що втілюється в кількісних і якісних характеристиках винаходів та нововведень і визначається чисельністю та професійністю вчених, зайнятих у різних галузях науки;

Продовження табл. 1.1

1	2	3
4	Технологічний потенціал	сукупність можливих та перспективних технічних засобів, що використовуються чи можуть бути використані у НДДКР та виробництві і спрямовані на підвищення продуктивності суспільної праці;
5	Інформаційний потенціал	наявні та такі, що можуть бути мобілізовані обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій для створення власних, збирання, накопичення, обробки й використання різноманітних форм інформації для задоволення відповідних потреб суспільства;
6	Виробничий потенціал	основні виробничі фонди, до яких входять будівлі, споруди, трубопроводи, машини, устаткування тощо;
7	Фінансовий потенціал	сукупність грошових фондів підприємств, установ, організацій, громадян, держави;
8	Потенціал управління	інституційна система управління, функціональні повноваження органів влади, інструментарій управління.

Примітка. Сформовано за [25]

Природно-ресурсний потенціал:

- охоплює природні ресурси, які можуть бути використані у національній, регіональній або місцевій економіці з урахуванням стану НТП;
- «здатність природних ресурсів задовольняти потреби процесу виробництва матеріальних, культурних і духовних благ у вигляді товарів і послуг для забезпечення життєдіяльності людини та зростання її добробуту» [10].

З позиції структурного підходу природно-ресурсний потенціал економіки можна поділити на такі види: компонентний, функціональний, територіальний і організаційний (рис. 1.1).

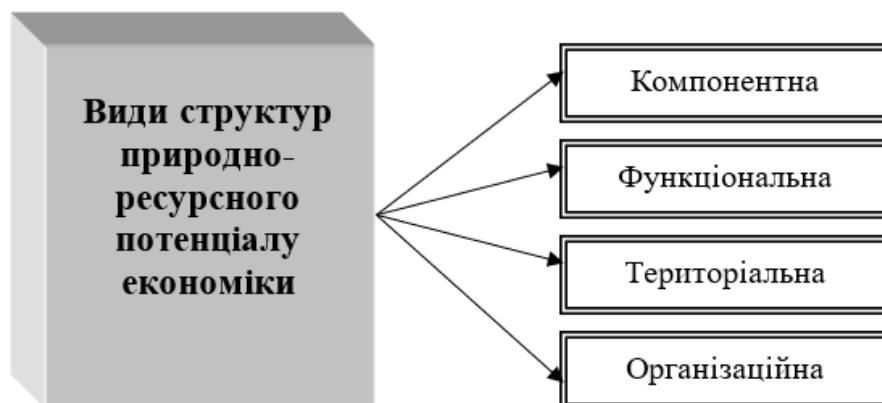

Рис. 1.1. Види структур природно-ресурсного потенціалу економіки

Примітка. Сформовано за [25]

Зміст різних видів природно-ресурсного потенціалу розкриває табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Зміст різних видів природно-ресурсного потенціалу

Зміст різних видів природно-ресурсного потенціалу	
1	
<i>Компонентна структура</i>	природно-ресурсного потенціалу національної економіки характеризує внутрішньо- та міжвидові співвідношення природних ресурсів (земельних, водних, лісових тощо). Природно-ресурсний потенціал є багатокомпонентним. Виділяють такі його складові: мінеральні, земельні, водні, лісові, біологічні, рекреаційні, кліматичні та космічні ресурси.
<i>Територіальна структура</i>	природно-ресурсного потенціалу національної економіки характеризує різні форми просторової дислокації природно-ресурсних комплексів.
<i>Організаційна структура</i>	природно-ресурсного потенціалу національної економіки характеризує можливості відтворення та ефективної експлуатації (використання) природних ресурсів.
<i>Функціональна структура</i>	природно-ресурсного потенціалу відображає вплив природних ресурсів на формування спеціалізації територій та певних господарських комплексів.

Примітка. Сформовано за [25]

Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу територіальної громади наведена на рис. 1.2.

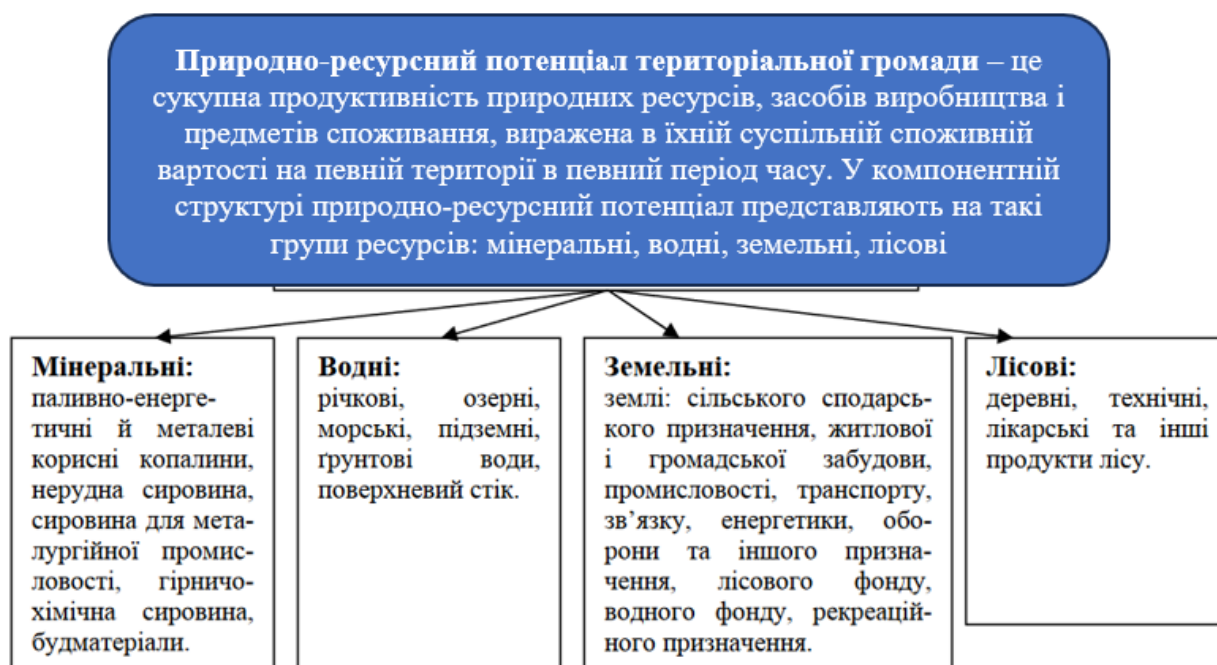

Рис. 1.2. Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу територіальної громади

Примітка. Сформовано за [26]

Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу територіальної громади включає не тільки мінеральні, водні, земельні й лісові ресурси, а й стан атмосферного повітря територіальної громади.

Стан використання елементів природно-ресурсного потенціалу входить до системи показників оцінювання екологічної безпеки країни (рис. 1.3).

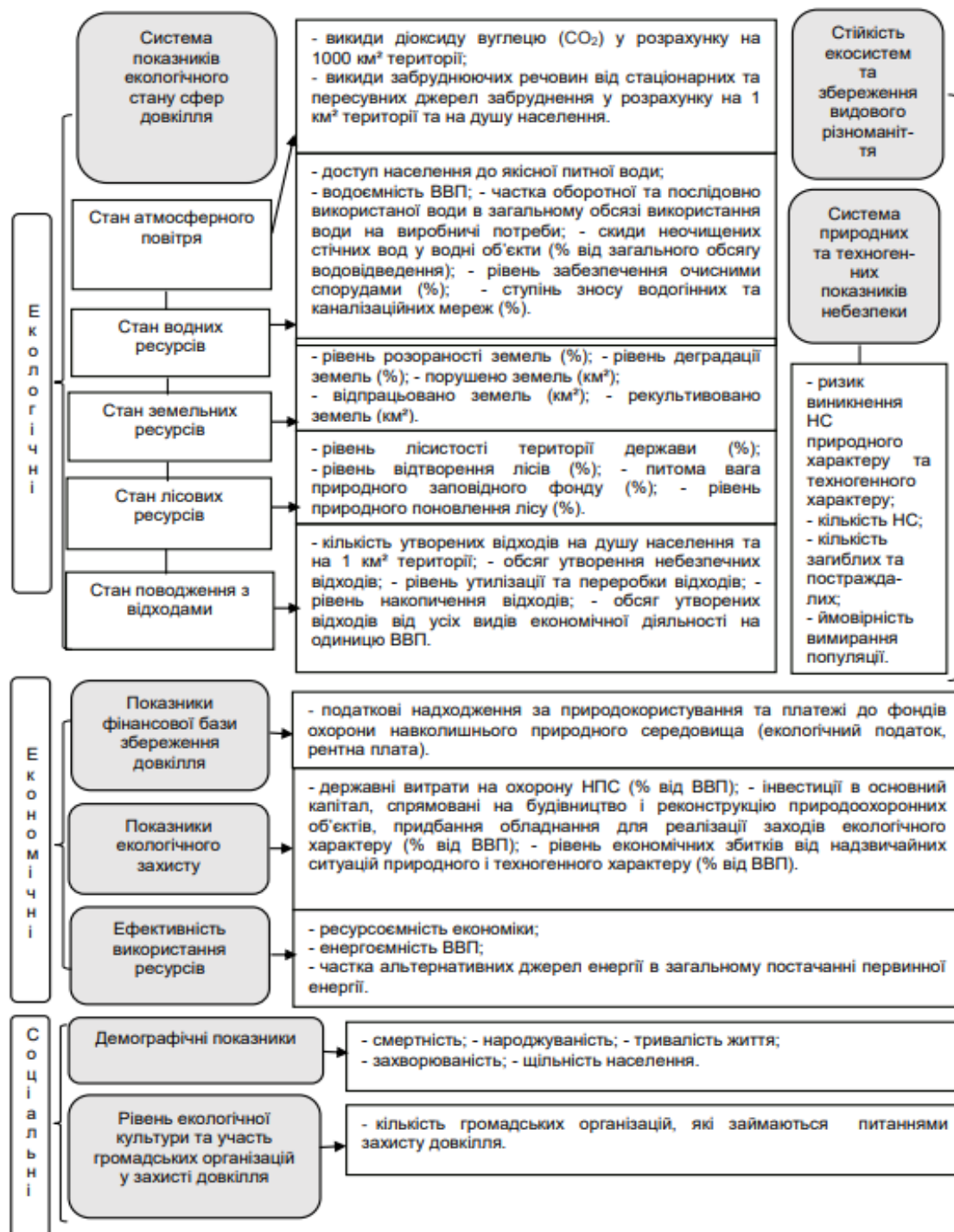

Рис. 1.3. Модель комплексної системи індикаторів екологічної безпеки України

Примітка. Взято із [18]

Природні ресурси та їх використання не тільки впливають на екологічну безпеку країни, її територіальних громад, а й є демонстрацією результативності управління територіальним розвитком. Природні ресурси поряд з людськими, інвестиційними, фінансовими та іншими ресурсами використовуються для розвитку територіальних громад, є платформою для їх розвитку (рис. 1.4), а тому раціональне чи нераціональне їх використання дозволяє говорити про більшу чи меншу результативність управління громадами. Отже, управління природно-ресурсним потенціалом територіальної громади є об'єктивно необхідним.

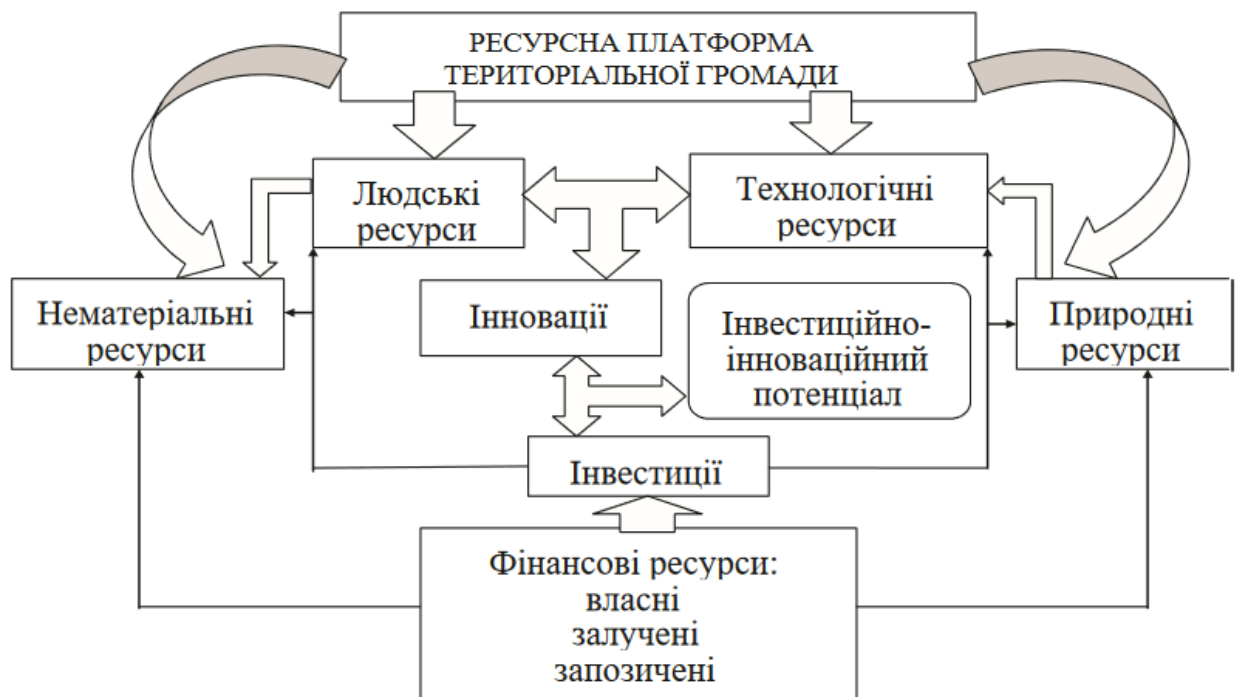

Рис. 1.4. Укрупнена схема зв'язаності основних компонентів ресурсної платформи територіальної громади

Примітка. Взято із [3]

Доповнюючи рис. 1.4, використаємо тезу Г. Монастирського про те, що «вихідною засадою, яка уможлиблює економічний і соціальний розвиток сільського поселення, є його ресурсний потенціал, що є інтегрованою системою базових та соціально-обумовлених ресурсів. Базові ресурси включають природні, демографічні і територіально-просторові (економіко-

географічне положення) ресурси, а соціально обумовлені – економіко-господарські, інфраструктурні, фінансові, історико-культурні, еколого-рекреаційні, трудові і управлінські ресурси» [23].

Природно-ресурсний потенціал включає в себе природні ресурси та природні умови, що використовуються для виробництва товарів і послуг для задоволення потреб суспільства.

Природні ресурси включають всі види розвіданих і облікованих запасів мінеральних, земельних, лісових, водних, фауністичних і рекреаційних ресурсів, які можуть слугувати природними продуктивними силами.

З іншого боку, природні умови є силами природи, які мають важливе значення для життя і діяльності суспільства, але не безпосередньо взаємодіють з людською діяльністю.

Хоча такий поділ може бути умовним, оскільки окремі компоненти можуть виступати як ресурси чи умови, сучасний розвиток цивілізації свідчить про те, що все більше природних умов перетворюється на ресурси. Зокрема, сьогодні сонячне тепло, сили вітру і води, клімат частіше розглядаються як природні ресурси, спрямовані на задоволення потреб людей, ніж просто як природні умови.

Результативність управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади значною мірою визначається тим, які сформовані інституційні основи для такого управління.

1.2. Інституційні основи управління природно-ресурсним потенціалом територіальної громади

Екологічне законодавство розвивається за двома напрямками: природоохоронним і природоресурсним.

Інституційно-правові основи екологічного управління, в тому числі, управління природними ресурсами закладають: Конституція України (рис 1.5), Закони України: «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політи-

ки України на період до 2030 року», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про відходи», кодекси України (рис. 1.6) та багато інших.

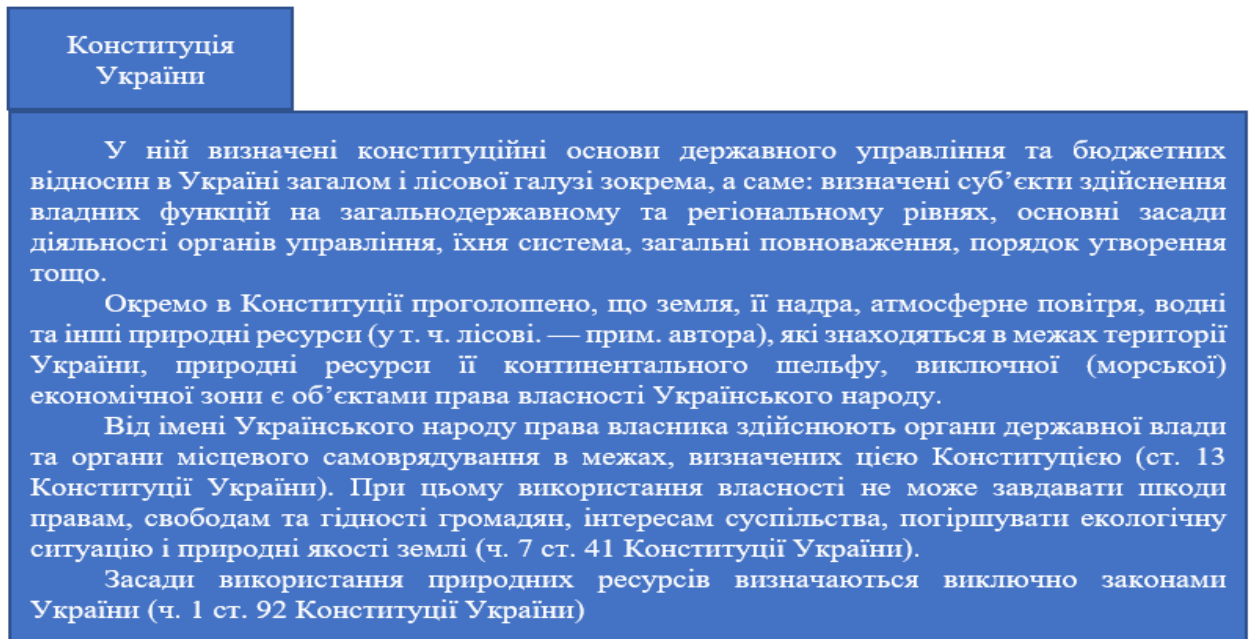

Рис. 1.5. Конституція України як правова основа регулювання сфери природокористування

Примітка. Сформовано з використанням джерела [2]

До прикладу, кодексами України, які окрім Лісового кодексу, врегульовують відповідні питання діяльності щодо здійснення управління лісовим господарством є такі (рис. 1.6).

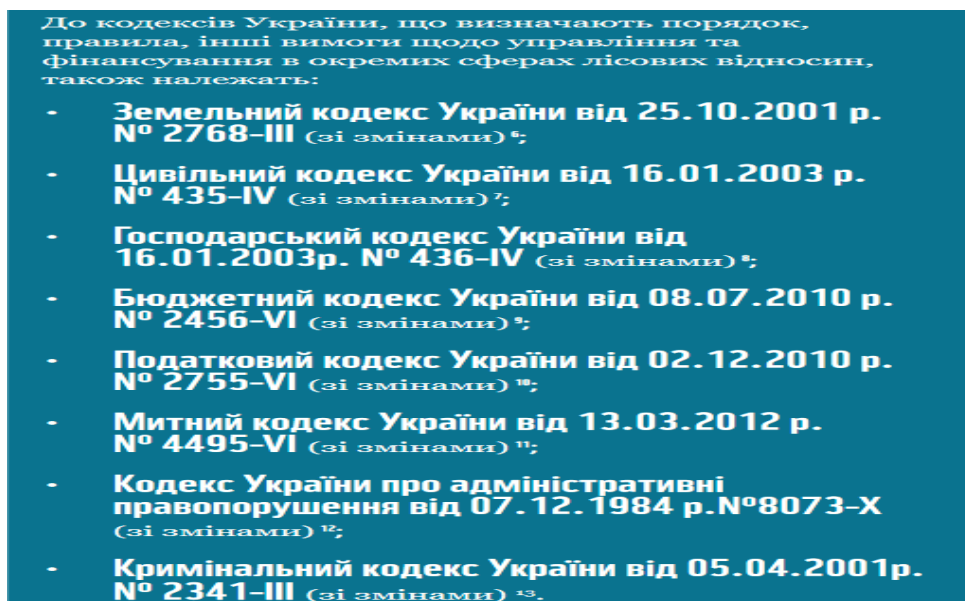

Рис. 1.6. Кодекси України, які регулюють окремі питання діяльності в сфері управління лісовим господарством

Примітка. Сформовано з використанням джерела [2]

У документі [30] констатовано існування множини екологічних проблем нашої держави, її регіонів і територіальних громад (рис. 1.7).

<p>Першопричини екологічних проблем України, які відображаються також і у регіональному зрізі й на рівні територіальних громад</p>
<ul style="list-style-type: none"> - підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності; неврахування наслідків для довкілля у законодавчих та нормативно-правових актах, зокрема у рішеннях Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади; - переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі економіки із здебільшого негативним впливом на довкілля, що значно посилюється через неврегульованість законодавства при переході до ринкових умов господарювання; - фізичне та моральне зношення основних фондів у всіх галузях національної економіки; - неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, зокрема неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, незадовільний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища; - низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти; - незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян; - незадовільний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та забезпечення невідворотності відповідальності за його порушення; - недостатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів природоохоронних заходів, фінансування таких заходів за залишковим принципом

Рис. 1.7. Екологічні проблеми України, які знаходять відображення на регіональному рівні й на рівні територіальних громад

Примітка. Сформовано на основі [30]

Окрім наявності комплексу екологічних проблем в нашій державі, її регіонах і територіальних громадах, перешкодою для їх вирішення є неефективні екологічне управління й регулювання, які опираються на недосконале екологічне законодавство (рис. 1.5), в тому числі, природноресурсове.

Недоліки правового забезпечення здійснення екологічної політики, в тому числі, на мезо рівні ілюструє рис. 1.8.

<p>Проблемні питання правового супроводу здійснення екологічної політики, в тому числі, регіонального рівня</p>
<ul style="list-style-type: none"> - часткове призупинення дії процедур Кіотського протоколу; - зауваження щодо виконання Орхуської конвенції; - відсутність розмежування процесів управління природоохоронною діяльністю та контролю за станом довкілля; - відсутність гармонізації національної системи обліку та контролю звітності господарчих суб'єктів різної форми власності з екологічних та економічних показників до стандартів ЄС та ООН; - проблема екологічної термінології. Вона розпочалася із початком вживання терміну «природа». Саме цей термін ліг в основу словосполучення «охорона природи». Зараз у Конституції України та інших нормативно-правових актах вживаються щодо одного і того ж терміну наступні терміни: «природа», «екологія», «навколишнє природне середовище», «навколишнє середовище», «довкілля» тощо. Це призводить до довільного тлумачення одних і тих же понять, а отже й різних непорозумінь у застосуванні екологічного права; - інші

Рис. 1.8. Недоліки правового забезпечення здійснення екологічної політики, в тому числі, на мезо рівні

Примітка. Складено за [41]

Наведені на рис. 1.8 недоліки і правові проблеми екологічного управління, доповнимо:

- інституційно-організаційною невпорядкованістю діяльності в екологічній сфері;
- інституційно-правовою суперечливістю окремих позицій законодавства;
- неврахуванням особливостей територій у процесі інституційного регулювання;
- консерватизмом у системі екологічного управління на різних рівнях;
- інституційно-кадровою недосконалістю екологічного управління, фаховою невідповідністю працівників органів місцевого самоврядування щодо здійснення управлінських впливів в екологічній сфері.

Усе вищевикладене вимагає вдосконалення правових важелів інституційного забезпечення реалізації природноресурсового напрямку екологічної політики.

Це підтверджує теза документу [30], який визначає стратегічні цілі державної екологічної політики, а саме: «Ціль 1. Формування в суспільстві

екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва. Ціль 2. Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України. Ціль 3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України. Ціль 4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення. Ціль 5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління» [30].

Також у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки зазначається наступне: «наслідки для навколишнього природного середовища є комплексними, включаючи втрати біорізноманіття, погіршення стану водних об'єктів та знищення малих річок через замулення. Для досягнення лісистості території України до рівня, визначеного у Законі України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року” (Офіційний вісник України, 2019 р., № 28, ст. 29) (17,5 відсотка), за її сучасного рівня близько 16 відсотків необхідно збільшити площу лісів на 1 млн. гектарів» [5].

Інституційний супровід управління розвитком екологічної сфери регіону представлений такими суб'єктами (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Суб'єкти інституційного забезпечення здійснення екологічного управління регіоном

Примітка. Наведено за [37]

Найважливіші суб'єкти інституційного супроводу екологічного, в тому числі, природноресурсового управління, на загальнодержавному рівні представлені: Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, Державною екологічною інспекцією України, Державною службою геології та надр України, Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державним агентством водних ресурсів України, Державним агентством лісових ресурсів України, Державним агентством розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, Державною службою України з надзвичайних ситуацій.

У контексті правового супроводу управління природоресурсним потенціалом І. Шевченко вважає, що «для підвищення ефективності правових інститутів необхідно вирішити насамперед проблему реалізації відносин власності... Зауважимо, що й дотепер природні ресурси (за винятком земельних) не ідентифіковано як об'єкти власності. Водні й лісові ресурси, а також ресурси надр визначаються досі як такі, що мають загальнодержавне та місцеве значення» [40].

Отже, інституційні основи управління природно-ресурсним потенціалом територіальної громади утворюють правові основи такого управління і система суб'єктів здійснення управлінських впливів. інституційні основи є недосконалими, супроводжуються проблемами, які пов'язані з питаннями власності, діяльності суб'єктного складу, а також його кадрового й інформаційного супроводу.

Висновки до розділу 1

1. Ключовим аспектом, який вимагає суттєвого перегляду та модернізації у підходах до визначення ролі природно-ресурсного потенціалу, є процес децентралізації системи управління в Україні. Цей процес спрямований на передачу владних повноважень на місцевий рівень для ефективного вирішення

проблем надання соціальних послуг населенню та наближення сфери життєзабезпечення до конкретного громадянина.

Переорієнтація владних повноважень на територіальний рівень управління, який стає базовим, визначає пріоритетність просторового підходу до вирішення цієї проблеми. Посилення уваги до ефективного використання наявних природних ресурсів на відповідній території свідчить про те, що передумовою підвищення добробуту населення є забезпечення сталого розвитку громади в цілому.

2. Інституційні основи управління потенціалом територіальної громади, зокрема, природно-ресурсним, формують: правове забезпечення такого управління й системна множина суб'єктів цього управління. Недосконалість інституційних основ пов'язана з неврегульованістю питань власності, діяльності суб'єктів природноресурсового управління й їх кадрового й інформаційного забезпечення.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ЧИННОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ
ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ДОСЛІДЖУВАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Аналіз стану природно-ресурсного потенціалу Тернопільського регіону

Здійснюючи аналіз стану природно-ресурсного потенціалу Тернопільського регіону, опираючись на документ [32], наведемо окремі характеристики його природно-ресурсного потенціалу.

«Земельний фонд Тернопільської області станом на 1 січня 2023 року складає 1382,4 тис. га, з них 1046,2 тис. га або 76 відсотків займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарського освоєння земель» [32].

Структура земельного фонду Тернопільського регіону представлена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Структура земельного фонду Тернопільського регіону

Основні види угідь	станом на 01.01.2023	
	Всього, тис. га	% до загальної площі території
Загальна територія	1382,4	100
у тому числі:		
1. Сільськогосподарські угіддя	1046,2	76,0
2. Ліси і інші лісовкриті площі	201,7	15,0
3. Забудовані землі	63,7	5,0
4. Відкриті заболочені землі	5,9	0,4
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	18,5	1,3
6. Інші землі	27,1	2,0
Усього земель (суша)	1357,1	98,0
Території, що покриті поверхневими водами	19,3	1,0

*за даними Головного управління Держгеокастру в Тернопільській області

«Середньозважений бал паспортизованих земель становить по області – 57. Найкращі землі у Підволочиському районі (бал - 66), Лановецькому (64), Тернопільському (62), де залягають найбагатші ґрунти області.

Приведення кількості використання орних земель до природо-охоронно-безпечних і обґрунтованих значень в значній мірі стримується внаслідок передачі цих площ у приватну власність, відсутності економічного механізму зменшення рівня використання еродованих і деградованих земель, „нульового” фінансування здійснення консервації земельних ділянок. Основними антропогенними факторами, що впливають на стан земель та довкілля, є сільське господарство, промисловість, транспорт, енергетика та ін.» [11].

Інформацію щодо водних ресурсів Тернопільської області і стану їх водоспоживання ілюструють рис. 2.1 і табл. 2.2.

Інформація щодо водних ресурсів Тернопільської області

Забезпечення водою галузей економіки Тернопільської області та населення здійснюється із поверхневих та підземних джерел.

Рівнинний рельєф і достатнє зволоження впливають на формування густої річкової мережі. Більш як 120 річок області мають довжину понад 10 км.

До великих річок належить річка Дністер; до середніх – Збруч, Серет, Іква і Горинь; всі інші – до малих. Всі річки загальнодержавного значення.

За водозабезпеченістю Тернопільська область займає 15 місце в Україні. На території області налічується 1401 річка загальною довжиною 6066 км, 26 водосховищ загальною площею водного плеса 3579 га, об'ємом води 81,2 млн. м³ і 886 ставків загальною площею водного плеса 5627 га, об'ємом води 58,8 млн. м³, 3432 артезіанські свердловини і 74285 шахтних колодязів.

В залежності від водності року на одного мешканця області припадає лише від 1 до 1,5 тис. м³ води на рік.

Розподіл водних ресурсів по території області нерівномірний. Найменше водозабезпеченими є колишні Борщівський, Гусятинський, Заліщицький та Чортківський райони

Рис.2.1. Інформація щодо водних ресурсів Тернопільської області

Примітка. Взято із [32]

Основні показники водоспоживання (використання) і відведення води в Тернопільській області представлені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Основні показники водоспоживання і відведення води в
Тернопільському регіоні млн. м³**

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Забрано води з природних водних об'єктів - всього	50,81	52,07	38,753	40,283	37,520
у тому числі для використання	38,44	40,23	30,740	31,241	29,743
Спожито свіжої води (включаючи морську) з неї на	38,44	40,23	30,740	30,241	29,743
виробничі потреби	20,47	23,10	15,199	15,970	15,391
побутово-питні потреби	17,75	16,90	15,138	14,890	14,176
зрошення	0,226	0,235	0,161	0,187	0,137
сільськогосподарські потреби	3,704	2,968	0,123	0,054	0,038
ставково-рибне господарство	15,77	19,61	18,323	21,798	26,280
Втрати води при транспортуванні	5,188	4,498	4,647	4,381	3,280
Загальне водовідведення з нього	37,13	39,42	31,120	31,122	28,628
у поверхневій водній мережі	35,75	38,80	30,830	30,887	28,061
у тому числі					
забруднених зворотних вод	2,554	2,371	2,068	2,173	2,074
з них без очищення	0,572	0,462	0,406	0,525	0,520
нормативно очищених	17,41	16,79	16,395	16,338	15,152
нормативно чистих без очистки	15,79	19,63	12,368	12,376	10,835
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	41,24	32,98	40,107	28,872	28,684
Частка оборотної та послідовно використаної води, %	66,90	58,86	54,149	44,282	44,280
Потужність очисних споруд	50,73	50,96	44,197	39,720	46,296

Примітка. Взято із [11]

Інформаційні дані щодо скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти Тернопільського регіону наведені на рис. 2.2.

«В інтегральному природно-ресурсному потенціалі Тернопільської області мінеральні ресурси стоять на п'ятому місці – після земельних, водних, лісових і природно-рекреаційних. За даними Державної служби геології та надр України, в області обліковується 309 родовищ (в тому числі 18 об'єктів обліку комплексних родовищ) з 18 видів різноманітних корисних копалин,

серед яких станом на 1 грудня 2020 року 119 родовищ (в тому числі 7 об'єктів обліку) розробляється» [35].

Інформаційні дані щодо скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти Тернопільського регіону

У 2022 році у поверхневій воді об'єкти Тернопільської області скинуто 28,061 млн. м³ зворотних вод, в тому числі:

- 10,835 млн. м³ відносяться до нормативно чистих, які не потребують очистки. Це зворотні води при веденні ставково-рибного господарства та від прямоочних систем охолодження на промислових підприємствах;
- 15,152 млн. м³ нормативно очищених стічних вод;
- 2,074 млн.м³ забруднених стічних вод.

В основному забруднені стоки скидають підприємства комунальної сфери, через каналізаційні мережі яких скидається близько 80% забруднених зворотних вод. Головною причиною цього є значна зношеність каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, припинення експлуатації обладнання у зв'язку з високою енергоємністю, низька кваліфікація обслуговуючого персоналу, недостатня увага міських і селищних голів до питань забезпечення належного функціонування згаданих об'єктів.

Відсутність очистки зворотних вод гальмує розвиток населених пунктів, зокрема житлового будівництва.

В режимі повної біологічної очистки працюють тільки очисні споруди КП „Тернопільводоканал”. Більшість підприємств комунальної сфери відводять недостатньо-очищені стоки, а стоки таких міст, як Борщів, Зборів, Монастирська, Терехівля та частина стоків міст Залішки, Бучач, Бережани відводяться без очистки

Рис.2.2. Інформаційні дані щодо скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти Тернопільського регіону

Примітка. Взято із [11]

Інформація щодо підземних вод досліджуваного регіону наведена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Інформація щодо підземних вод Тернопільського регіону

№ з/п	Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ, врахованих Державним балансом корисних копалин	Родовища, що розробляються	Одиниця виміру	Балансові запаси
1	Води питні і технічні	26	12	тис. куб.м./добу	295,32
2	Води мінеральні	6	4	куб.м./добу	2278,0

Примітка. Взято із [11]

Інформація щодо мінерально-сировинної бази Тернопільської області подана в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Інформація щодо мінерально-сировинної бази Тернопільської області

№ з/п	Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ, врахованих Державним балансом корисних копалин	Одиниця виміру	Балансові запаси
ГОРЮЧІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ				
1	Торф	53	тис. т.	22382
НЕМЕТАЛІЧНІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ				
2	Сировина для вапнування кислих ґрунтів (вапняк)	4	тис. т.	19076,05
3	Сировина карбонатна для цукрової промисловості	2	тис. т.	80853,50
4	Глини бентонітові	1	тис. т.	426,0
5	Сировина цементна(вапняк, глина, суглинок)	2	тис. т	97145,0
6	Сировина карбонатна для випалювання на вапно	13	тис. т.	164963,77
7	Гіпс та ангідрит	7	тис. т.	606397
8	Крейда будівельна	2	тис. т.	9040,3
9	Сировина скляна (кварцовий пісок)	1	тис. т.	458,0
10	Пісок будівельний	43	тис. куб. м	69285,56
11	Суміш піщано-гравійна	1	тис. куб. м	7114,0
12	Камінь облицювальний (пісковик, гіпс, травертин, пісковик рожевий)	7	тис. куб. м	7451,05
13	Камінь будівельний (пісковик, вапняк, доломіт)	44	тис. куб. м	94578,519
14	Камінь пиляний (вапняк)	2	тис. куб. м	2581,0
15	Сировина керамзитова (глина керамзитова)	1	тис. куб. м	8045,0
16	Сировина цегельно-черепична (глина, суглинок)	94	тис. куб. м	78259,69
Всього		277	–	–

Примітка. Наведено за [11; 32]

Інформація про природно-рекреаційний потенціал і можливості, які надає природно-ресурсний потенціал, загалом, для розвитку Тернопільського регіону систематизована на рис. 2.3.

Інформація про природно-ресурсний потенціал Тернопільського регіону як джерело регіонального розвитку

1. Помірно-континентальний клімат із теплим літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів створює сприятливі умови для розвитку в області агропромислового комплексу, використання природних комплексів для рекреаційних та оздоровчих потреб. Цьому сприяє також велика кількість мінеральних вод (**економічний розвиток**).
2. Загальна площа ландшафтів рекреаційного призначення складає 207 тис. га, або 15 % її території (**економічний, соціальний і екологічний розвиток**).
3. Важливою передумовою туристичного та рекреаційного освоєння є велика кількість пам'яток архітектури та містобудування, з яких 1937 пам'яток історії та мистецтва, 1,5 тис. – археології, 2 духовні центри – Почаївська лавра і Марійський духовний центр в селі Зарванія. Важливу роль у цій сфері відіграють 640 об'єктів і територій природно-заповідного фонду, зокрема, природний заповідник „Медобори”, національні природні парки „Дністровський каньйон” і „Кременецькі гори”, карстові печери в гіпсах „Кришталева”, „Вертеба”, „Млинки”, „Озерна”, „Оптимістична” та інші (**економічний, соціальний, культурний, туристичний і екологічний розвиток**).
4. В інтегральному природно-ресурсному потенціалі п'яте місце займають мінеральні ресурси, більшу частину з яких складають корисні копалини осадового характеру. Їх видобуток може сприяти економічному розвитку області за умови збереження навколишніх ландшафтів (**економічний розвиток**).

Рис. 2.3. Інформація про природно-рекреаційний потенціал і можливості, які надає природно-ресурсний потенціал, загалом, для розвитку Тернопільського регіону

Примітка. Складено автором з використанням джерела [35]

Отже, сприятливий природно-ресурсний потенціал Тернопільського регіону створює основу для соціального-економічного, туристичного, екологічного й інших видів розвитку території.

Проте, наявність такого потенціалу сьогодні не означає, що він залишиться таким же і завтра, адже природоперетворювальна діяльність і використання природних ресурсів змінюють його (послаблюють, погіршують якість потенціалу, руйнують).

Таким чином, особливого значення набуває питання управління природно-ресурсним потенціалом Тернопільського регіону.

2.2. Оцінка інструментів управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади

Інструменти, використовувані в управлінні використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади різноманітні.

Одним із них є економічна шкоди, яка заподіюється природним ресурсам (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Екологічна шкода на територіях Тернопільської області, які зазнали впливу внаслідок збройної агресії проти України

№	Вид ресурсу і шкода, завдана йому
1	2
1	<p>Земельні ресурси</p> <p>За фактом забруднення навколишнього природного середовища, внаслідок ракетного удару, завданого 11 червня 2022 року російською федерацією по місту Чортків, уламками (будівельними відходами – шматками скла, пластику, дерев'яних та металевих конструкцій, цегли тощо) і залишками ракет була засмічена територія загальною площею 975 м² із ступенем засмічення 6. Також знищено 28 дерев з діаметром стовпів біля шийки кореня від 14 см до 56 см і засмічено газон площею 7800 м². Шкода, заподіяна зеленим насадженням склала 176295,678 тис. гривень, розмір шкоди завданої внаслідок засмічення земельних ділянок – 5 527 130,078 тис. гривень.</p> <p><i>Відповідно до методики визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженої наказом Мінагрополітики від 18.05.2022 № 295 та порядку визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.1993 № 284, розмір збитків визначається комісіями, створеними районними військовими адміністраціями, виконавчими органами міських, селищних, сільських рад.</i></p>
2	<p>Водні ресурси</p> <p>В результаті вибуху ворожої ракети 04 квітня 2022 року було пошкоджено ємкості для зберігання рідких засобів захисту рослин промислового об'єкта ТОВ „Йограйтен” (склад мінеральних добрив та хімічних сполук сільськогосподарського призначення за адресою вул. Текстильників, 2, м. Кременець). Розмір збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу за фактом забруднення ґрунтів, поверхневих вод та загибелі водних живих ресурсів склав 23 846,857 тис. гривень у тому числі збитки за забруднення землі – 13 078,322 тис. гривень, за загибель водних живих біоресурсів (риби) – 10 768,535 тис. гривень.</p>
3	<p>Лісові ресурси</p> <p>Втрати лісового фонду - напрям, що включає втрати і пошкодження лісів і лісових ділянок, та пов'язані із ними витрати.</p> <p>Основні показники, які оцінюються:</p> <ul style="list-style-type: none"> - втрати лісгосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав землекористувачів; - втрати лісочористувачів, заподіяні тимчасовим зайняттям земельних ділянок, встановленням обмежень щодо їх використання та неохоченням доходів у зв'язку з тимчасовим невикористанням земельних ділянок. <p>У 2022 році у наслідок збройної агресії Російської федерації проти України втрати лісовому фонду на території області не були завдані.</p>

1	2
4	<p>Природно-заповідний фонд Збитки, завдані природно-заповідному фонду, - напрям, що включає збитки, завдані територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, та пов'язані із ними витрати.</p> <p>Основним показником, який оцінюється, є збитки, завдані природним територіям та об'єктам внаслідок їх пошкодження чи знищення.</p> <p>У 2022 році у наслідок збройної агресії Російської федерації проти України збитки та шкода територіям та об'єктам природно-заповідного фонду на території області не були завдані</p>

Примітка. Взято із [32]

Інструментами управління земельними ресурсами Тернопільського регіону є інформаційні. Їх використання відображається у:

- створенні щорічного документу [32];
- випуску щомісячних і щоквартальних аналітичних довідників;
- розміщенні на сайтах суб'єктів управління природно-ресурсним

потенціалом регіону окремих інформаційних даних щодо здійснення функціональної діяльності та ін. (рис. 2.4).

Земельні ресурси	
	Перелік земельних ділянок призначення, які підлягають продажу права на оренду земельних ділянок на земельних торгах
	Порядок продажу земельних ділянок та прав на них (річного розміру орендної плати) на земельних торгах у формі аукціону
	Ставки плати за землю
	Про звільнення від земельного податку

Рис. 2.4. Витяг з інформаційних даних, розміщених на сайті Тернопільської міської ради, щодо земельних ресурсів

Примітка. Взято із [12]

Методами управління земельними ресурсами Тернопільського регіону є економічні. Одним із його інструментів є ставки земельного податку (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Ставки земельного податку Тернопільської міської територіальної громади (витяг)

Вид цільового призначення земель		Ставки податку (відсотків нормативної грошової оцінки)			
		за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено (незалежно від місцезнаходження)		за земельні ділянки за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено	
код	найменування	для юридичних осіб	для фізичних осіб	для юридичних осіб	для фізичних осіб
Землі природно-заповідного фонду					
04.01	Для збереження та використання біосферних заповідників	1,0	1,0	1,0	1,0
04.02	Для збереження та використання природних заповідників	1,0	1,0	1,0	1,0
04.03	Для збереження та використання національних природних парків	1,0	1,0	1,0	1,0
04.04	Для збереження та використання ботанічних садів	1,0	1,0	1,0	1,0
04.05	Для збереження та використання зоологічних парків	1,0	1,0	1,0	1,0
04.06	Для збереження та використання дендрологічних парків	1,0	1,0	1,0	1,0
Землі лісгосподарського призначення					
09.01	Для ведення лісового господарства і пов'язаних з ним послуг	0,1	0,1	0,1	0,1
09.02	Для іншого лісгосподарського призначення	0,1	0,1	0,1	0,1
09.03	Для цілей підрозділів 09.01-09.02 та для збереження та використання земель природно-заповідного фонду	0,1	0,1	0,1	0,1
Землі водного фонду					
10.01	Для експлуатації та догляду за водними об'єктами	1,0	1,0	0,3	0,3
10.02	Для облаштування та догляду за прибережними захисними смугами	1,0	1,0	0,3	0,3
10.03	Для експлуатації та догляду за смугами відведення	1,0	1,0	0,3	0,3
10.04	Для експлуатації та догляду за гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами і каналами	1,0	1,0	0,3	0,3
10.05	Для догляду за береговими смугами водних шляхів	1,0	1,0	0,3	0,3

Примітка. Взято із [12]

Інші механізми використання земельно-ресурсного потенціалу регіону систематизовані на рис. 2.5.

Рис. 2.5. Механізми використання земельно-ресурсного потенціалу регіону
Примітка. Наведено з використанням [27]

Загалом же, процес інформування про природно-ресурсний потенціал, його використання і управління ним залишається недостатньо прозорим. Більше того, інформація щодо управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад Тернопільської області присутня на одиницях сайтів цих громад.

Наприклад, до 2018 р. не тільки інформації, а й коштів від використання лісових ресурсів, тобто від заготівлі деревини у порядку рубок основного призначення, територіальна громада зовсім не отримувала.

У контексті питання інструментів управління лісовими ресурсами території скористаємось інформацією Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства (ОУЛМГ) (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Інформація про діяльність ОУЛМГ за січень-вересень 2022 року (розділ лісове і мисливське господарство), тис. грн.

№№ з/п	Найменування робіт, заходів	Код рядка	Одн. виміру	ПЛАН		ФАКТ	
				обсяг	сума	обсяг	сума
1	2	3	4	5	6	7	8
Розділ І. Лісове і мисливське господарство							
<i>1.1 Лісовпорядкування та проектно-вишукувальні роботи</i>							
1	Базове лісовпорядкування	10	га	-	500.0	-	677.0
2	Безперервне лісовпорядкування	20	га	-	187.0	-	23.0
3	Грунтово-типологічне обстеження	30	га	-	-	-	71.8
4	Інші роботи з лісовпорядкування	40	-	*	10.0	*	3.9
5	Проектно-вишукувальні роботи	50	-	*	-	*	-
6	Моніторинг лісів	60	га	-	-	-	-
7	Інвентаризація та оцінка лісового фонду	70	-	*	-	*	-
8	Державний облік лісів	80	-	*	-	*	-
9	Проведення лісової сертифікації	90	-	*	115.0	*	11.2
	<i>Усього по підрозділу 1.1</i>	100	-	*	812.0	*	786.9
	Оформлення правостановлюючих документів на землі	110	-	*	300.0	*	1780.6

Примітка. Наведено за інформацією ОУЛМГ

Табличні дані (табл. 2.7) показують, що обсяг фактичних витрат на здійснення процесів лісовпорядкування та проектно-вишукувальних робіт за 9 місяців 2022 року становив 1780,6 тис. грн. На базове лісовпорядкування витрати перевищили плановий показник на 167 тис. грн., що вкрай важливо, оскільки «базове лісовпорядкування зазвичай відбувається раз на десять років. Під час базового лісовпорядкування спеціалісти-таксатори досліджують ліси лісокористувача та розробляють усі необхідні матеріали лісовпорядкування на найближчі десять років. Однак протягом цих десяти років може статися немало подій, які потребуватимуть внесення змін до матеріалів

лісовпорядкування. Наприклад, лісові пожежі, виявлення рідкісних видів чи оселищ, створення об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ). Як наслідок, лісокористувачі власноруч пропонують уточнення до матеріалів лісовпорядкування у порядку процедури, яку називають «безперервним лісовпорядкуванням» [20].

В процесі управління лісовим і мисливським господарством здійснювались заходи щодо рубок формування і оздоровлення лісів, проводились допоміжні лісогосподарські роботи, відновлювались ліси на землях, які надані у постійне користування (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Інформаційні дані про діяльність ОУЛМГ за січень-вересень 2022 року щодо відновлення лісів на землях, наданих у постійне користування, тис. грн.

№№ з/п	Найменування робіт, заходів	Код рядка	Одм. виміру	ПЛАН		ФАКТ	
				обсяг	сума	обсяг	сума
1	2	3	4	5	6	7	8
1.4.Відновлення лісів на землях, наданих у постійне користування							
1	Садіння і висівання лісу, усього,	370	га	248.0	847.6	306.4	1032.1
	у тому числі: садіння лісу	371	га	217.0	786.1	269.4	948.3
	висівання	372	га	31.0	61.5	37.0	83.8
2	Сприяння природному поновленню	380	га	31.0	33.7	45.0	37.8
3	Реконструкція насаджень	390	га	-	-	-	-
4	Догляд за лісовими культурами в переводі на однократний	400	га	3562.0	3700.4	4136.4	5253.7
5	Доповнення лісових культур	410	га	500.0	309.9	704.4	431.3
6	Обробіток ґрунту під лісові культури, усього, у тому числі:	420	га	127.9	166.3	188.3	313.0
	під лісові культури наступного року	421	га	10.0	13.0	16.1	18.2
7	Заготівля лісового насіння, усього,	430	кг	97.0	125.0	154.0	256.4
	у тому числі: сосни	431	кг	31.0	74.5	68.0	132.3
	ялини	432	кг	22.0	31.0	36.0	47.5
	дуба	433	кг	-	-	-	-
	бука	434	кг	-	-	-	-
	інші	435	кг	44.0	19.5	50.0	76.6
8	Вирощування посадкового матеріалу в розсадниках	440	га	23.3	*	20.3	*
		441	тис.шт	-	2350.5	-	3436.6
9	Створення і вирощування плантацій	450	га	98.5	767.8	110.3	957.4
10	Інші витрати	460	-	*	-	*	46.7
	Усього по підрозділу 1.4.	470	-	*	8301.2	*	11765.0
	Придбання насіння та посадматеріалу (довідково)	480	-	*	-	*	-

Примітка. Наведено за інформаційними даними ОУЛМГ

Інструментами управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади є програмно-цільові.

До прикладу, Програма розвитку земельних відносин Тернопільської міської територіальної громади на 2023-2024 роки [31] охоплює такі напрями діяльності щодо реалізації програми як:

- забезпечення розвитку ринкових земельних відносин, організація та проведення продажу земельних ділянок на земельних торгах у формі аукціону;
- моніторинг земель громади;
- розроблення проектів землеустрою;
- проведення інвентаризації;
- проведення ґрунтових обстежень земель с/г призначення.

Використання такого інструменту управління використанням земельно-ресурсного потенціалу територіальної громади як моніторинг земель громади спрямоване на формування бази земель громади. Це дозволить впровадити та обслуговувати електронну програму «Електронна громада для просторового планування» (геоінформаційні системи). Розроблення проектів землеустрою спрямоване на встановлення (зміну) межі територіальної громади та меж населених пунктів. Перевагами цього стануть: документування існуючих меж, проведення державної реєстрації комунальної власності на землю; збільшення надходжень до бюджету громади від плати за землю до 30,0%.

Отже, проведена оцінка інструментів управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади показала, що такими інструментами є: організаційні, інформаційні, облікові, моніторингові, безпекові, програмні, такі інструменти як формування проектів землеустрою й інвентаризація та інші.

2.3. Аналіз впливу діяльності досліджуваної організації на природно-ресурсний потенціал територіальної громади

Досліджуваною організацією є товариство з обмеженою відповідальністю «Західдорвибухпром» (ТОВ «ЗДВП»). Основним видом діяльності досліджуваної організації є надання допоміжних послуг у сфері добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Можливі аспекти надання допоміжних послуг у сфері добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів

Аспекти надання допоміжних послуг у сфері добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів
1
1. Геологічні дослідження та картографування:
Надання послуг з геологічних досліджень для визначення наявності корисних копалин.
Розробка геологічних карт та звітів.
2. Гірничорятувальні послуги:
Постачання обладнання для гірничого виробництва.
Розроблення технічних рішень для підвищення продуктивності видобутку.
3. Екологічна безпека та регулювання:
Розроблення та впровадження програм екологічної безпеки.
Ведення моніторингу впливу видобування на навколишнє середовище.
4. Інжинірингові рішення:
Розроблення та впровадження технічних інновацій для оптимізації процесів видобування.
Інжинірингові послуги щодо розроблення та підтримки кар'єрів.
6. Безпека праці та навчання:
Надання послуг з підготовки та навчання персоналу з питань безпеки праці.
Розроблення та впровадження стандартів безпеки в гірничій сфері.
7. Консалтинг та управління проектами:
Консультації з питань стратегічного управління та розвитку гірничої діяльності.
Управління проектами з видобування корисних копалин.
8. Технічне обслуговування та ремонт обладнання:
Надання послуг з технічного обслуговування та ремонту гірничого обладнання.

Примітка. Сформовано автором за результатами аналізу наукової літератури

Так, наприклад, між державним підприємством „Нігинський кар'єр” та ТОВ „Західдорвибухпром” укладено договір на виконання буро-вибухових робіт на Нігинському кар'єрі.

Також ТОВ „ЗДВП” отримало розширену ліцензію, інформація про яку представлена на рис. 2.6.

Тип заяви	Дата заяви	Код ЄДРПОУ/ РНОКПП, найменування	Вид господарської діяльності	Реквізити для сплати за ліцензію
Заява на розширення ліцензії	07.07.2020	36410948 ТОВ"ЗАХІДДОРВИБУХПРОМ"	внутрішні перевезення небезпечних вантажів та небезпечних відходів вантажними автомобілями; міжнародні перевезення небезпечних вантажів та небезпечних відходів вантажними автомобілями	Рахунок для зарахування до місцевого бюджету плати за ліцензії та сертифікати, сплачується ліцензіатами за місцем здійснення діяльності в розмірі 2197 гривні (КБКД: 22011800, символ звітності 896, відомча ознака 45 «Державна служба України з безпеки на транспорті») банк ГУДКСУ у Тернопільській області, 899998, № UA828999980334179896045019001, ЄДРПОУ одержувача 37977599

Рис.2.6. Інформація про розширену ліцензію, яку отримало ТОВ „ЗДВП”
Сформовано за інформацією організації

Для обслуговування складів вибухових матеріалів на території Головинської сільської ради Костопільського району Рівненської області досліджувана організація має право постійного користування земельною ділянкою площею 5,6 га (землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення).

ТОВ „ЗДВП” включене до переліку потенційно небезпечних об'єктів розташованих на території Хмельницької області у 2021 році (позиція 506: Полонський поверхневий, постійний, видатковий склад вибухових матеріалів ТОВ «Західдорвибухпром»).

Крім цього, ТОВ «ЗДВП» проводить розвідку родовищ корисних копалин, яка супроводжується різними техногенними порушеннями стану довкілля регіону (табл.2.10).

Таблиця 2.10

**Техногенний вплив на довкілля регіону в результаті проведення
ТОВ «ЗДВП» розвідки родовищ корисних копалин**

Техногенний вплив на довкілля регіону в результаті проведення ТОВ «ЗДВП» розвідки родовищ корисних копалин
1
Пошкодження ландшафту. Розроблення геологічних родовищ супроводжується змінами у ландшафті, такими як знесення лісів, зміни в рельєфі, видалення рослинності та інші зміни, що можуть вплинути на природне біорізноманіття.
Забруднення водних ресурсів. Використання хімічних речовин спричиняє забруднення ґрунтів та підземних вод. Хімічні реагенти, використовувані під час розвідки, потрапляють до водойм і негативно впливають на водне середовище.
Пилове забруднення. Діяльність, пов'язана з бурінням та видаленням гірських порід, призводить до утворення пилу, який розноситься повітрям та забруднює довкілля регіону.
Зсуви та обвали. Видалення гірських порід під час розвідки може призводити до зміни структури ґрунту та викликати зсуви або обвали, що чинить негативний вплив на екологічну стійкість регіону.
Шумове забруднення. Використання важкої техніки та обладнання під час розвідки призводить до шумового забруднення, що негативно впливає на людей, які проживають у цьому районі.
Видобуток та використання енергії. Для потреб розвідки використовується значна кількість енергії, що сприяє забрудненню атмосфери регіону і відповідно негативно впливає на клімат.
<i>Для зменшення негативного впливу розвідки корисних копалин на навколишнє природне середовище, досліджуване підприємство здійснює екологічний моніторинг, впроваджує технологічні інновації та планує впровадити стратегію сталого розвитку.</i>

Сформовано за інформацією досліджуваної організації

Оскільки підземна розробка родовищ корисних копалин може супроводжуватися різними видами забруднення, такими як викиди газів, забруднення водойм та ґрунту, шум та інші негативні впливи на довкілля регіону, то ТОВ «ЗДВП» з метою попередження та зниження рівня такого забруднення реалізує заходи організаційного й технічного характеру.

Ці організаційні й технічні заходи наведені в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Організаційні й технічні заходи, реалізовані ТОВ «ЗДВП» з метою попередження та зниження рівня забруднення довкілля регіону

Організаційні й технічні заходи, реалізовані ТОВ «ЗДВП» з метою попередження та зниження рівня забруднення довкілля регіону
1
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ:
Досліджувана організація планує впровадити стратегію сталого розвитку для забезпечення екологічної, соціальної та економічної стійкості.
Ліцензійний контроль та регулювання. Організація реалізує діяльність на основі ліцензії та проводить контроль за своєю діяльністю і її впливом на навколишнє середовище регіону.
Досліджувана організація проводить систематичний екологічний моніторинг для визначення впливу своєї діяльності на довкілля.
Публічне інформування здійснюється виключно стосовно загальних аспектів діяльності, які вимагає законодавець (форма власності, основний вид діяльності, керівництво).
Організація забезпечує навчання та підвищення свідомості працівників щодо принципів сталого розвитку та необхідності дотримання екологічних вимог і вимог безпечного виробництва.
ТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ:
Використовуються технології для очищення води від шкідливих речовин та відходів.
Впроваджуються технології зменшення викидів газів, пилу та інших шкідливих речовин у атмосферне повітря регіону.
Здійснюються відновлення та рекультивация земель після завершення гірничих робіт.
Планується оновлення технологій, які спрямовані на ефективне використання енергії та зниження викидів.
Використовуються технології та обладнання для зменшення шумового рівня виробничих операцій.
Реалізуються заходи безпеки при взаємодії з хімічними речовинами.
Використовуються системи утилізації та використання відходів, що дозволяє зменшити вплив на довкілля території.
<i>Ці організаційні та технічні заходи повинні бути інтегровані в комплексну стратегію сталого розвитку досліджуваної організації, спрямовану на забезпечення екологічно стійкої та відповідальної діяльності.</i>

Сформовано за інформацією досліджуваної організації

Виробнича діяльність досліджуваної організації є ефективною. Це означає, що її антропогенний і техногенний вплив на довкілля регіону зростатиме. Тому, здійснювані еколого орієнтовані заходи (рис. 2.7), необхідно доповнювати і розширювати їх перелік. Усі ці заходи мають бути об'єднані в рамках стратегії сталого розвитку ТОВ «ЗДВП».

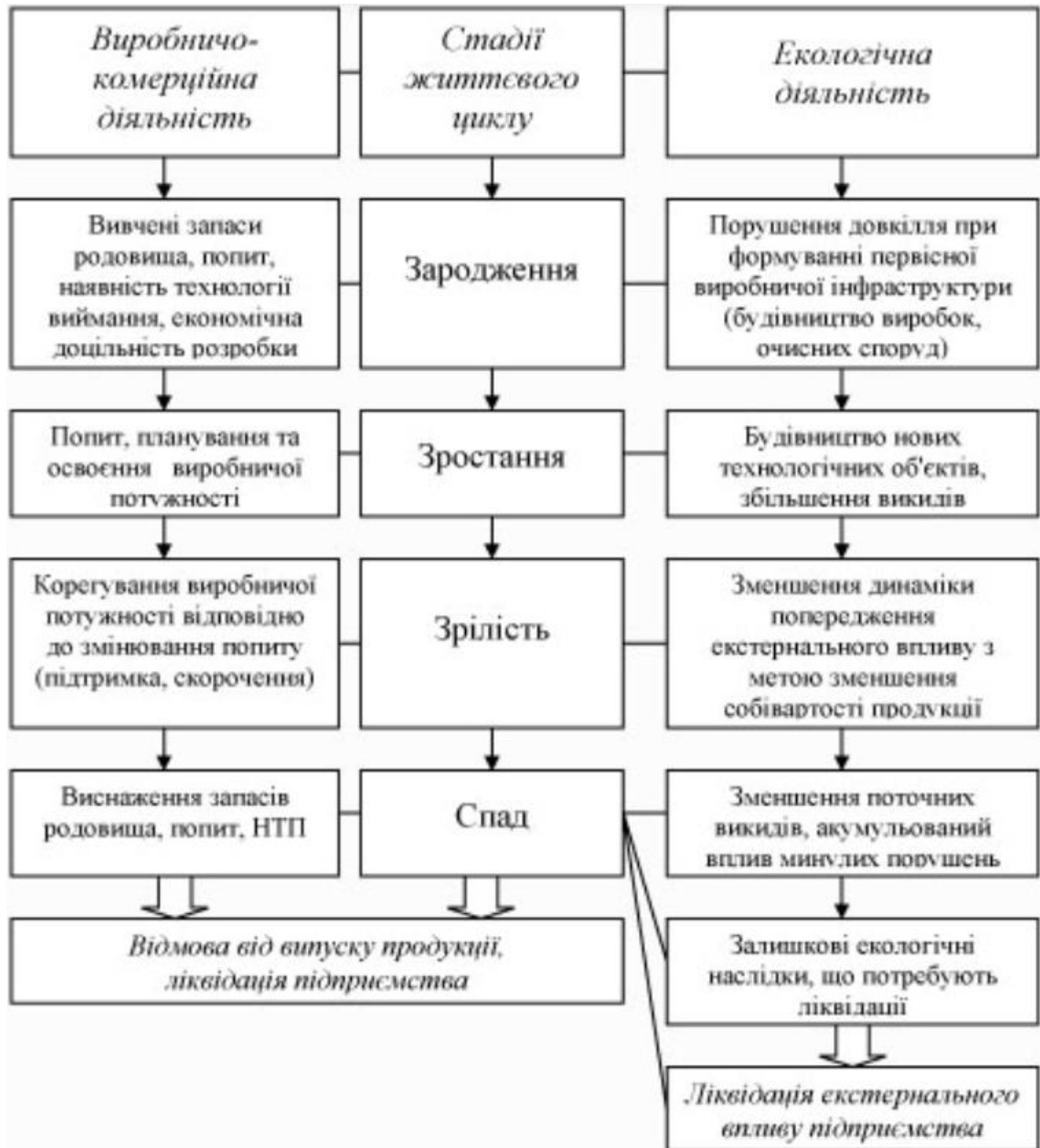

Рис. 2.7. Схематичне зображення виробничого процесу досліджуваної організації

Отже, з метою попередження та зниження рівня забруднення довкілля регіону управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади з боку ТОВ «ЗДВП» вимагає вдосконалення.

Висновки до розділу 2

1. Природно-ресурсний потенціал Тернопільського регіону формує базу для соціального-економічного, екологічного, інноваційного, туристичного й інших видів розвитку. Однак, такий потенціал не є незмінним. Тому, питання управління природно-ресурсним потенціалом Тернопільського регіону є вкрай актуальним.

2. Проведена оцінка інструментів управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади показала, що такими інструментами є: організаційні, інформаційні, облікові, моніторингові, безпекові, програмні, такі інструменти як формування проектів землеустрою й інвентаризація та інші.

3. ТОВ «ЗДВП» чинить значний антропогенний і техногенний вплив на довкілля територіальної громади. Це вимагає цілеспрямованої роботи щодо зменшення такого впливу. Також для попередження та зниження рівня забруднення довкілля регіону ТОВ «ЗДВП» повинно вдосконалювати механізм управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ДОСЛІДЖУВАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Удосконалення управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади на засадах сталого розвитку

Для того, щоб визначити напрями вдосконалення управління використанням природно-ресурсного потенціалу Тернопільської міської територіальної громади (Тернопільської МТГ) на засадах сталого розвитку, скористаємось результатами, які ми отримали при виконанні розділу 2 кваліфікаційної роботи і, додатково, інформацією літературного джерела [15]. Вона представлена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз екологічної ситуації у Тернопільській МТГ

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Сприятливі погодно-кліматичні умови для формування екологічної ситуації. 2. Висока стійкість природних систем до антропогенних навантажень. 3. Відсутність потужних джерел промислового забруднення. 4. Висока частка природоохоронних територій і наявність Серетського міграційного екокоридору. 5. Реконструкція дорожньої мережі та модернізація екологічної інфраструктури громади.	1. Низька частка природних угідь у структурі землекористування громади 2. Несанкціоновані скиди неочищених стоків у поверхневі води. 3. Сповільнений рух автотранспорту магістралями м. Тернопіль. 4. Зношеність системи централізованого водопостачання і водовідведення. 5. Низький рівень екологічної освіти та виховання учнівської молоді.
Потенційні можливості	Ймовірні загрози
1. Оптимізація структури землекористування. 2. Розробка Схеми санітарної очистки території. 3. Проведення інвентаризації зелених насаджень та озеленення території громади відповідно встановлених норм. 4. Збільшення частки електротранспорту. 5. Впровадження уроків з екології та сталого розвитку у систему загальноосвітніх навчальних закладів.	1. Відсутність систематизованих даних про стан компонентів навколишнього середовища. 2. Зростання транспортного навантаження. 3. Погіршення якості поверхневих і підземних вод. 4. Ущільнення забудови, за рахунок природних угідь громади. 5. Погіршення природних умов життєдіяльності населення.

Примітка. Взято із [15]

Доповнюючи інформаційні дані табл. 3.1, і звертаючись до Стратегічного плану розвитку Тернопільської міської територіальної громади до 2029 року [34], до слабких сторін і загроз для розвитку досліджуваної територіальної громади також віднесемо наступні (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Слабкі сторони і загрози в екологічній сфері Тернопільської МТГ у відповідності до документу [34]

Слабкі сторони і загрози в екологічній сфері Тернопільської МТГ
1
Слабкі сторони екологічного розвитку Тернопільської МТГ:
- транспортне перевантаження окремих мікрорайонів міста;
- істотна зношеність парку громадського транспорту;
- значна зношеність об'єктів інженерної інфраструктури (перш за все, водопровідно-каналізаційної мережі і мережі теплопостачання);
- неефективний підхід до поводження з твердими побутовими відходами;
- відсутність підприємств з перероблення сміття та утилізації небезпечних відходів;
- відсутність великих підприємств, в т.ч виробництв з високим ступенем обробки продукції і високою доданою вартістю та належної інфраструктури.
Загрози екологічного розвитку Тернопільської МТГ:
- зростання цін на енергоресурси;
- відсутність достовірної інформації про екологічне навантаження на довкілля великих підприємств

Примітка. Взято із [34]

Таке обмежене і «скупе» представлення слабких сторін і загроз в екологічній сфері Тернопільської МТГ у відповідності до документу [34] дозволяє констатувати формальний підхід до створення програмних і планових документів у громаді. Це підтверджують інформаційні дані табл. 3.1 та документ [32].

Отже, зробимо висновок про те, що вдосконалення управління використанням природно-ресурсного потенціалу Тернопільської міської територіальної громади на засадах сталого розвитку вимагає екологізації врядування. Воно має будуватися на принципах відкритості, підзвітності, участі, ефективності та узгодженості (табл. 3.3).

Принципи екологізації врядування

№ з/п	Принцип і його зміст
1	2
1	<p>Відкритість як принцип належного врядування означає, що органи державної влади і органи місцевого самоврядування є «інформаційно доступними» для всіх, кого стосуються їх рішення. Це стосується як процедур, так і результатів їх діяльності. Відкритість часто позначають терміном «прозорість» — процеси, інститути та інформація є вільно доступними для громадян.</p>
2	<p>Участь. Від практичної реалізації принципу участі залежать якість, актуальність й ефективність природоохоронної і природноресурсової місцевої політики та екологічних рішень, які приймаються. Використання принципу участі посилює довіру до прийнятих екологічно орієнтованих управлінських рішень та самих органів, які їх ці рішення приймають.</p>
3	<p>Підзвітність. Орган місцевого самоврядування повинен пояснювати що він робить для екологізації місцевого розвитку та нести відповідальність за забезпечення такого розвитку за залишковим принципом.</p> <p>Сьогодні звітність Тернопільської міської ради за екологічним напрямом розвитку території носить несистемний характер і включає несистематизовані дані. Це вказує на її формальний характер і відсутність глибокого аналізу динаміки змін навколишнього природного середовища території.</p> <p>Тому, терміни, формат і процедури складання звітів про здійснення місцевої екологічної політики потребують перегляду та врегулювання.</p> <p>Такі звіти повинні готуватися за участі зацікавлених сторін і публікуватися на веб ресурсах міської ради.</p>
4	<p>Ефективність. Цей принцип повинен відобразитися через закладення цільових і результативних показників ефективності від реалізації загальнодержавних, регіональних і місцевих екологічних програм, планів, проєктів.</p>
5	<p>Узгодженість. Екологічна політика та її інструменти мають бути взаємоузгоджені з політиками в інших сферах та бути легко зрозумілими. Потреба в узгодженості зростає у зв'язку із масштабними реформами, що впроваджуються в Україні в багатьох сферах, включаючи енергетику, транспорт, сільське господарство тощо. Нові виклики, актуальність яких визнається на порядку денному реформ (наприклад, зміна клімату, безпека) також потребують узгоджених підходів. Процеси децентралізації та регіонального розвитку тісно межують з екологічними реформами. Узгодженість вимагає політичного лідерства та серйозної відповідальності органів влади і органів місцевого самоврядування за узгодження усіх політик та реформ</p>

Примітка. Адаптовано автором за [24]

У контексті дотримання принципу відкритості Тернопільська міська рада повинна:

- активно інформувати громадськість про еколого орієнтовані рішення, які нею приймаються (програми, плани діяльності та ін.), а також про

діяльність місцевих суб'єктів господарювання в сфері захисту довкілля і раціонального використання природних ресурсів;

- інформувати стейкхолдерів про конкретні цінності і вигоди для них від прийнятих екологічних рішень, використання спеціальних засобів для полегшення доступу до такої інформації людей з особливими потребами;

- усунути інформаційний вакуум у екологічному інформуванні через посилення моніторингу стану атмосферного повітря і водних ресурсів та доступу до його результатів.

У контексті дотримання принципу участі у діяльності Тернопільської міської ради зазначимо наступне. На сайті Тернопільської міської ради дещо збільшилась кількість екологічної інформації, яка є доступною для громадян (наприклад, Стратегічний план розвитку Тернопільської міської територіальної громади до 2029 року тощо). Водночас, прийняття рішень з питань планування території, реалізації різних інвестиційних проектів є непрозорими. Це питання є особливо актуальним в контексті екологізації врядування.

Тому, Тернопільська міська рада повинна забезпечити належну участь усіх зацікавлених сторін у формуванні і реалізації місцевої екологічної політики, створенні екологічних програм і планів, а також у прийнятті рішень щодо конкретної діяльності, яка впливає на довкілля територіальної громади.

Розвиток екологічного урядування в Тернопільській міській територіальній громаді дозволить отримати результат у вигляді екологічно сталої громади. Крім того, екологічний розвиток територіальної громади не повинен забезпечуватись за залишковим принципом, а бути повноцінним напрямом поряд з економічним і соціальним.

Розвитку екологічного урядування в Тернопільській міській територіальній громаді сприятиме регулярне опитування місцевих мешканців щодо місцевих екологічних проблем і бачення жителів громади щодо їх розв'язання.

До прикладу інформація соціологічних опитувань свідчить про те, що більш як 88% жителів України вважають важливим для себе охорону довкілля (рис. 3.1).

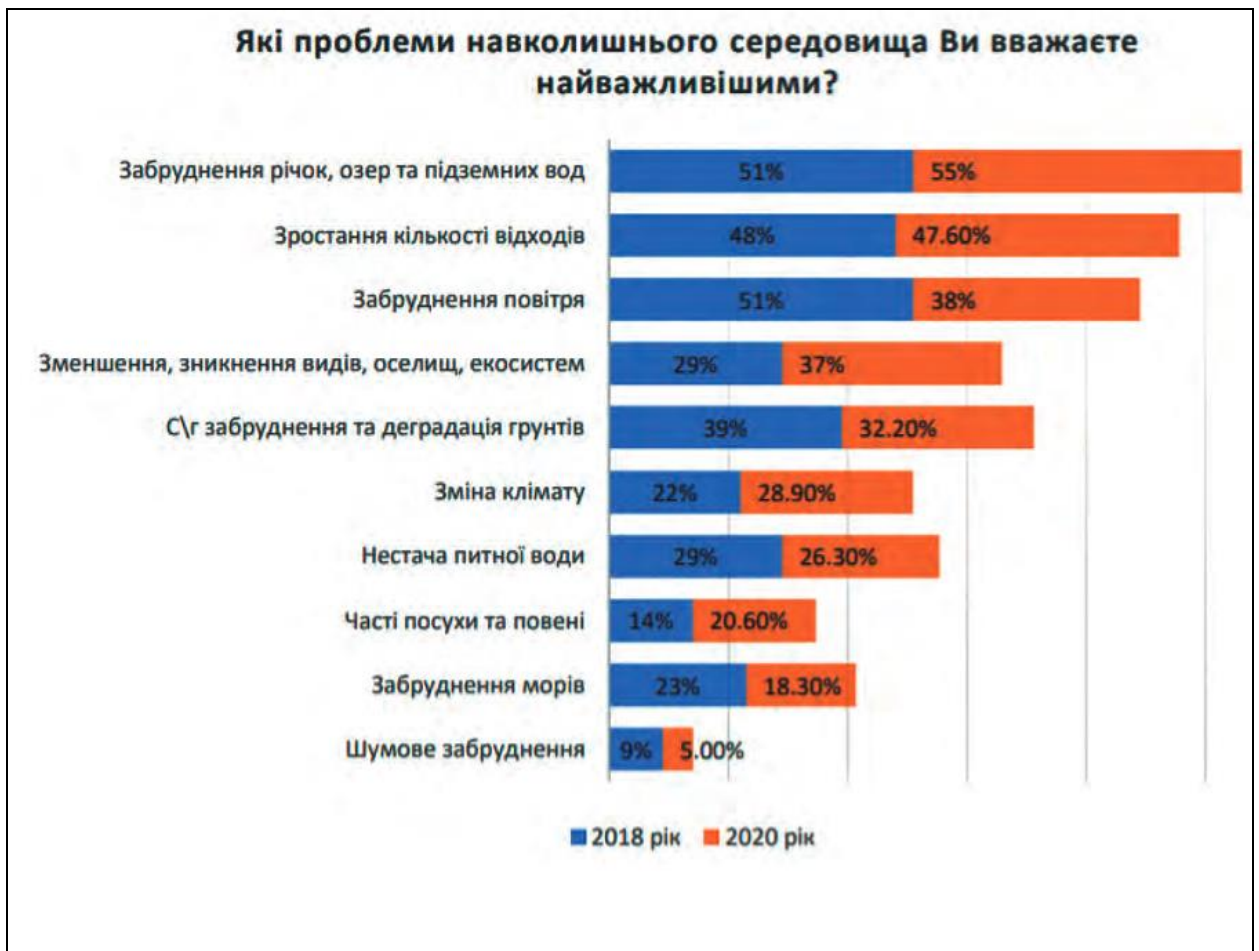

Рис. 3.1. Екологічні проблеми України, важливі для її громадян

Примітка. Взято із [22]

Отже, вдосконалене управління використанням природно-ресурсного потенціалу Тернопільської міської територіальної громади на засадах сталого розвитку повинно стати комплексом заходів і стратегічних рішень, спрямованих на оптимальне використання природних ресурсів території з урахуванням потреб поточних і майбутніх поколінь. Таке вдосконалене управління повинно охоплювати збалансований розвиток економіки ТГ, її соціальної і культурної сфер, збереження довкілля. Інструментом, який дозволить цього досягти, є екологічне врядування.

3.2. Удосконалення управління досліджуваною організацією на засадах стратегічного підходу

Нівелювання екологічних загроз з боку досліджуваної організації (ТОВ «ЗДВП») для довкілля Тернопільської міської ТГ і її природно-ресурсного потенціалу потребує чіткої стратегічної цілеорієнтації діяльності цієї організації через формування стратегії її сталого розвитку.

Зміст і ознаки, які свідчатимуть про покладення принципу сталості в основу діяльності ТОВ «ЗДВП», представлені на рис. 3.2.

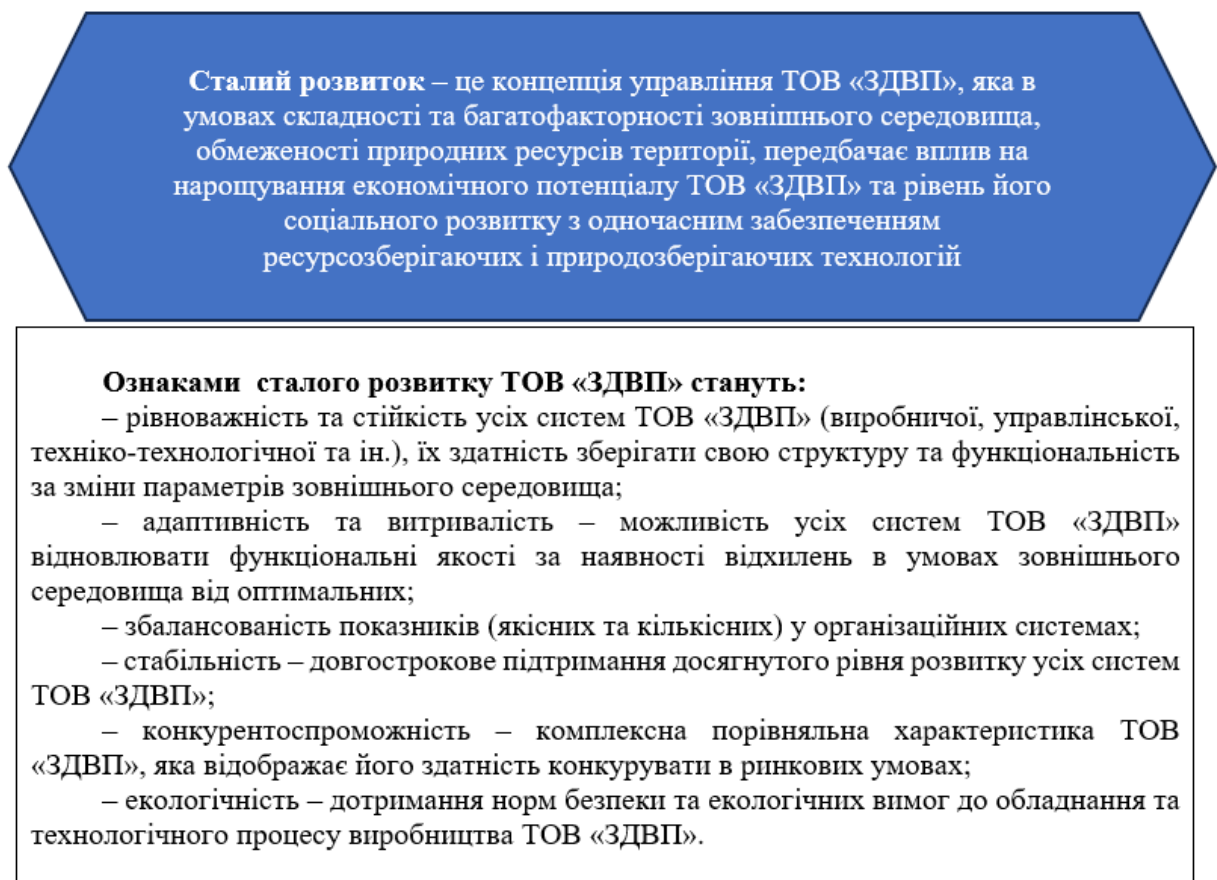

Рис. 3.2. Зміст і ознаки, які свідчатимуть про покладення принципу сталості в основу діяльності ТОВ «ЗДВП»

Примітка. Сформовано автором з використанням джерела [33]

Чітка стратегічна цілеорієнтація діяльності ТОВ «ЗДВП» в контексті забезпечення його сталого розвитку розкриватиметься у постановці наступних завдань:

- підвищити якість та конкурентоспроможність продукції;
- збільшити частку на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- вдосконалити технології виробництва, модернізувати виробничі процеси і здійснити переоснащення технічної бази виробництва;
- впроваджувати інновації (інформаційні, кадрові, екологічні, організаційні);
- дотримуватись правових норм, екологічних вимог, стандартів, норм і регламентів;
- впроваджувати системи навчання та оцінювання персоналу та керівництва ТОВ «ЗДВП», в тому числі, з екологічних питань;
- покращувати умови праці та безпеку працівників.

У контексті вдосконалення управління ТОВ «ЗДВП» на засадах стратегічного підходу важливим є питання методичного підходу. Адже процес стратегічного управління на засадах сталості має реалізовувати ефект синергії і охоплювати множину етапів щодо:

1. Діагностики поточного стану розвитку ТОВ «ЗДВП» за соціально-економічним і соціальним напрямками.
2. Визначення місії розвитку ТОВ «ЗДВП» та закріплення її у регламентах. Причому, місія ТОВ «ЗДВП» повинна узгоджувати наступні складові: посилення економічного потенціалу, забезпечення якості соціального напрямку діяльності, зменшення антропогенного і техногенного впливу на довкілля території.
3. Розроблення можливих варіантів (сценаріїв) досягнення складових місії.
4. Здійснення процесів моделювання розвитку ТОВ «ЗДВП», що включає розрахунок прогностичних показників практичного втілення можливих варіантів розвитку організації та порівнянні їх з цільовими показниками.
5. Вибір найкращого (найбільш ефективного) напрямку розвитку ТОВ «ЗДВП» за усіма трьома напрямками (економічним, екологічним і соціальним).
6. Вибір інструментів реалізації обраного варіанту сталого розвитку.

7. Практична реалізація стратегії сталого розвитку ТОВ «ЗДВП».

8. Створення системи діагностики й контролю ефективності реалізації стратегії сталого розвитку ТОВ «ЗДВП» та можливостей для посилення потенціалу сталого розвитку цієї організації.

Формування і реалізація стратегії сталого розвитку ТОВ «ЗДВП» вимагає врахування впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ цієї організації (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Фактори внутрішнього і зовнішнього середовищ, які формують позитивне підґрунтя для сталого розвитку підприємства

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Економічні: – рівень попиту; – стабільність валютної системи; – податкове навантаження; – наявність та вартість ресурсів; – трудовий потенціал населення.	Управлінські: – наявність ефективної стратегії розвитку; – ризик-менеджмент; – стратегія управління ресурсами; – стратегія управління розвитком персоналу; – інформаційні технології.
Ринкові: – ємність та динаміка ринку; – рівень конкуренції.	Операційні: – рівень технічного та технологічного розвитку; – структура витрат.
Політичні: – відкритість та легкість доступу до зовнішніх ринків.	Фінансові: – розроблена інвестиційна стратегія.

Примітка. Взято із [33]

Для створення і реалізація стратегії сталого розвитку ТОВ «ЗДВП» необхідно оцінити його наявний потенціал і передбачити можливість його посилення (рис. 3.3).

Оцінка наявного потенціалу й ідентифікація можливостей його зміцнення повинні включати:

1. Визначення чітких цілей сталого розвитку ТОВ «ЗДВП».

2. Деталізування місії і загальної мети сталого розвитку ТОВ «ЗДВП» за кожним напрямом (економічним, соціальним, еколого-економічним) в рамках кожного елемента потенціалу (техніко-технологічного, інноваційного, кадрового, фінансового).

3. Розрахунок часткових та інтегрованого показника потенціалу ТОВ «ЗДВП», який би вказував на сталість цього потенціалу.

5. Виявлення розриву між цільовим та розрахованим показниками здатності потенціалу забезпечувати сталий розвиток ТОВ «ЗДВП».

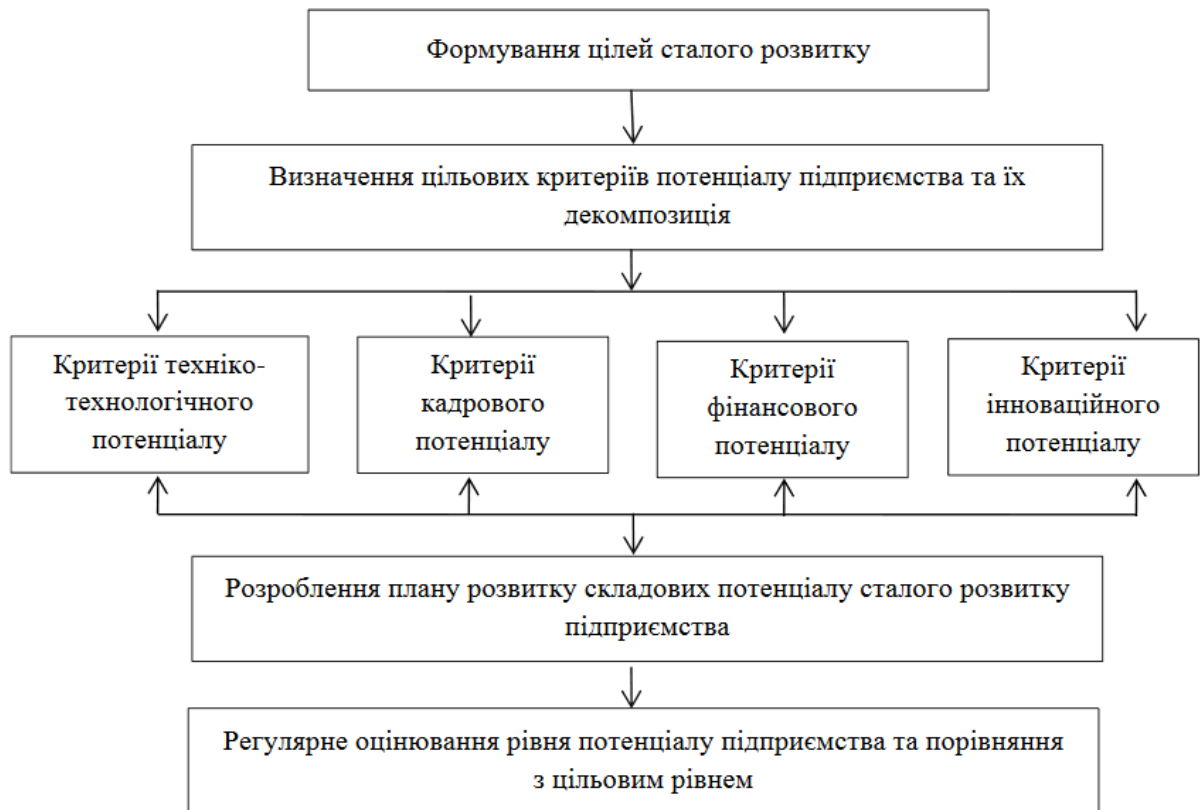

Рис. 3.3. Модель оцінювання і посилення потенціалу сталого розвитку ТОВ «ЗДВП»

Примітка. Взято із [33]

Для визначення можливостей сталого розвитку ТОВ «ЗДВП», достатності його потенціалу для цього сьогодні і в майбутньому, оцінки виробничих, техніко-технологічних, виробничих, фінансових, кадрових, управлінських процесів повинна бути створена цілісна система управління стратегією сталого розвитку ТОВ «ЗДВП».

Обов'язковими її елементами повинні стати: методологічна й інструментальна складові, механізм управління стратегією сталого розвитку

ТОВ «ЗДВП» та безпосереднього стратегічний документ (сама стратегія) (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Система управління забезпеченням сталого розвитку підприємства

Примітка. Взято із [33]

Реалізація стратегії сталого розвитку ТОВ «ЗДВП» дозволить йому отримати наступні переваги:

- підвищити власну конкурентоспроможність;
- забезпечити стійкість підприємства у стратегічному контексті;
- посилити здатність ТОВ «ЗДВП» протидіяти зовнішнім ризикам і ризикам;
- покращити фінансові результати роботи;
- позиціонувати себе як соціально відповідальна організація, яка, крім того, є соціально привабливою для існуючих і потенційних працівників;
- позитивно впливати на екологічний розвиток Тернопільської міської ТГ, її природно-ресурсний потенціал;

- покращити імідж і репутацію підприємства;
- підвищити рівень інвестиційної привабливості ТОВ «ЗДВП».

Висновки до розділу 3

1. Вдосконалене управління використанням природно-ресурсного потенціалу Тернопільської міської територіальної громади на засадах сталого розвитку повинно стати комплексом заходів і стратегічних рішень, спрямованих на оптимальне використання природних ресурсів території з урахуванням потреб поточних і майбутніх поколінь. Такі рішення, передусім, приймає орган місцевого самоврядування. Тому, інструментом, який дозволить цього досягти, є екологічне врядування.

2. У роботі запропоновано теоретичний і методологічний підходи до формування і реалізації стратегії сталого розвитку ТОВ «ЗДВП». Перевагами практичного втілення цього документу визначено: конкурентоспроможність і стійкість підприємства у стратегічному контексті; позитивний вплив на екологічний розвиток Тернопільської міської ТГ, її природно-ресурсний потенціал та інші.

ВИСНОВКИ

1. Найважливішим аспектом, який вимагає суттєвого перегляду та модернізації у підходах до визначення ролі природно-ресурсного потенціалу, є процес децентралізації системи управління в Україні. Цей процес спрямований на передачу владних повноважень на місцевий рівень для ефективного вирішення проблем надання соціальних послуг населенню та наближення сфери життєзабезпечення до конкретного громадянина.

2. Переорієнтація владних повноважень на територіальний рівень управління, який стає базовим, визначає пріоритетність просторового підходу до вирішення екологічних, в тому числі, проблем використання природних ресурсів. Посилення уваги до ефективного використання наявних природних ресурсів на відповідній території свідчить про те, що передумовою підвищення добробуту населення є забезпечення сталого розвитку громади в цілому.

3. Інституційні основи управління природно-ресурсним потенціалом громади формують: правове забезпечення такого управління й системна множина суб'єктів цього управління. Недосконалість інституційних основ пов'язана з неврегульованістю питань власності, діяльності суб'єктів природноресурсового управління й їх кадрового й інформаційного забезпечення.

4. Природно-ресурсний потенціал Тернопільського регіону формує базу для соціального-економічного, екологічного, інноваційного, туристичного й інших видів розвитку. Однак, такий потенціал не є незмінним. Тому, питання управління природно-ресурсним потенціалом Тернопільського регіону є вкрай актуальним.

5. Оцінювання інструментарію управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади показала, що його представляють: організаційні, інформаційні, облікові, моніторингові,

безпекові, програмні інструменти, а також інструменти формування проектів землеустрою, інвентаризація та інші.

6. ТОВ «ЗДВП» чинить значний антропогенний і техногенний вплив на довкілля територіальної громади. Це вимагає цілеспрямованої роботи щодо зменшення такого впливу і його попередження шляхом вдосконалення механізму управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади.

7. Пропозиції автора щодо вдосконаленого варіанту управління використанням природно-ресурсного потенціалу Тернопільської міської територіальної громади на засадах сталого розвитку вимагають екологізації управлінських впливів органу місцевого самоврядування, зокрема, через екологічне врядування.

8. Запропоновані у кваліфікаційній роботі теоретичний і методологічний підходи до формування і реалізації стратегії сталого розвитку ТОВ «ЗДВП», дозволять отримати множину позитивних ефектів для регіону, Тернопільської міської територіальної громади, самого підприємства.

Список використаних джерел

1. Адміністрування сфери природокористування: проблеми та шляхи їх вирішення. Н.І. Хумарова. Економічні інновації: Зб. наук. пр. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2015. Вип. 60, т. II. С. 241-249. Бібліогр.: 4 назв. укр.
2. Аналіз державного управління та фінансування у лісовій галузі України: організаційно-правові аспекти. URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/_____2.pdf
3. Баценко Л., Мантула В. Оцінка ресурсного потенціалу об'єднаної територіальної громади. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/6890/1/%D0%91%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9B.%20%D0%9E%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%83.pdf>
4. Голян В.А. Особливості процесу децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням. В. А. Голян, О. В. Сакаль, О. В. Каленська. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 29(1). С. 81-88. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_29\(1\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_29(1)_12).
5. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки та план заходів з її реалізації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
6. Дубина М. В., & Зінкевич О. В. (2021). Детермінанти удосконалення функціонування системи фінансового забезпечення розвитку лісового господарства в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (2), 62–70. <https://doi.org/10.54929/pmt-issue2-2021-9>
7. Дубина М. В., Зінкевич О. В. Теоретичні аспекти функціонування та розвитку лісового господарства в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 2. С. 187–192.
8. Екологічна модернізація в системі природно-техногенної та екологічної

- безпеки / [М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 455 с.
9. Екологічний менеджмент. Н. М. Кривокульська. Тернопіль, ТНЕУ, 2013. 214с.
10. Жук П. В. Природно-ресурсний потенціал та природний капітал у парадигмі сталого розвитку Карпатського регіону. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Випуск 5(103). С. 48-57.
11. Звіт про стратегічну екологічну оцінку проекту Програми охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки. URL: https://ecology.te.gov.ua/media/uploads/zvit_seo_onps012021.pdf
12. Земельні ресурси. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/poslugi-ta-mayno-gromadi/zemelni-resursi/>
13. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
14. Кривокульська Н.М. Моніторинг екологічних ризиків і загроз, пов'язаних зі структурною трансформацією економіки регіону (Тернопільської області). *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 4. С. 167-172.
15. Кузик І., & Подтабачний М. (2023). SWOT-аналіз екологічної ситуації у Тернопільській міській територіальній громаді. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (February 3, 2023; Chicago, USA), 124–126. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/712>
16. Магега Д. Об'єктивна необхідність управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах сучасних викликів» (04.05.2023 року). URL: <https://www.wunu.edu.ua/news/23699-vseukrayinska-naukovo-praktichna-konferencija-aktualn-problemi-menedzhmentu-ta-publchnogo-upravlnnja-v-umovah-suchasnih-viklikv.html>

17. Магега Д. Удосконалення управління використанням природно-ресурсного потенціалу територіальної громади на засадах сталого розвитку. Наукова інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих вчених кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу «Інноваційні технології в менеджменті та публічному управлінні» (24 листопада 2023 року, м. Тернопіль).
18. Матвійчук Н.М. Формування системи індикаторів екологічної безпеки України / Н. М. Матвійчук, С. В. Сидорук. *Сталий розвиток економіки*. 2018. № 1(38). С. 113-119.
19. Мельник А.Ф., Васіна А.Ю., Кривокульська Н.М. Менеджмент державних установ і організацій. Навч. посібник. / За ред. д-ра екон. наук, проф. А.Ф.Мельник. Тернопіль: Економічна думка, 2006. 320с.
20. Мельник С.О. Еколого-економічні аспекти реформування лісового господарства України : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.08.01 “Економічна теорія та історія економічної думки” / Український держ. лісотехнічний ун-т. Львів, 2003. 20 с.
21. Мельник С.О. Еколого-економічні аспекти реформування лісового господарства України : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.08.01 “Економічна теорія та історія економічної думки” / Український держ. лісотехнічний ун-т. Львів, 2003. 20с.
22. Михайловська О., Татарчук М. Екологічна збалансованість розвитку територіальних громад в Україні. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/48/44>
23. Монастирський Г.Л. (2001). До питання теоретичної сутності механізму забезпечення економічного й соціального розвитку сільських поселень в системі державного регулювання економіки. *Вісник ТАНГ*: Зб. наук. праць, 16, 132-136.
24. Належне екологічне врядування в Україні: відповідність європейським принципам. Аналітичний документ. URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/463/files/analytics2.pdf>

25. Національна економіка / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович ; ред. : А. Ф. Мельник. К. : Знання, 2011. 464 с.
26. Попадинець Н., Патицька Х., Лещук І. Сучасні проблеми використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад в Україні в умовах децентралізації. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20193\(137\)/sep20193\(137\)_003_PopadynetsNM,PatytskaKHO,LeshchukhIV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20193(137)/sep20193(137)_003_PopadynetsNM,PatytskaKHO,LeshchukhIV.pdf)
27. Природно-ресурсний потенціал України: забезпечення добробуту та екологічної безпеки населення : [монографія] / за заг. ред. акад. НААН України, д. е. н., проф. М. А. Хвесика. К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2021. 148с.
28. Про анулювання дозволу ТОВ “Західдорвибхпром”. URL: <https://te.dsp.gov.ua/pro-anulyuvannya-dozvolu-tov-zahiddorvybuhprom/>
29. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
30. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII (Чинний). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T192697>
31. Програма розвитку земельних відносин Тернопільської міської територіальної громади на 2023-2024 роки. URL: https://ternopilcity.gov.ua/app9/8-p21-24-dodatok-19_12_22.pdf
32. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2022 році. URL: https://ecology.te.gov.ua/media/uploads/%D1%80%D0%B5%D0%B3_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C2022_%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf
33. Степаненко Т.О. Теоретичні та методичні засади сталого розвитку підприємства. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_6/25.pdf

34. Стратегічний план розвитку Тернопільської міської територіальної громади до 2029 року. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/strategichni-ta-programni-dokumenti/plan-strategichnogo-rozvitku-mista-ternopolya-do-2025-roku/18938.html>
35. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-ternopilskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
36. Товариство з обмеженою відповідальністю «Західдорвибхупром»: бухгалтерська звітність і фінансовий аналіз за 2020 р. URL: https://zvitnist.com/36410948_TOVARYSTVO_Z_OBMEZHENOOU_VDPOVDAL_NSTU_ZAHIDDORVYBU#zahal
37. Хумарова Н.І. Інституційний механізм реалізації екологоорієнтованих стратегічних планів розвитку національної економіки. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/browse?value=%D0%A5%D1%83%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0,%20%D0%9D.%D0%86.&type=author>
38. Царик, Л., Царик, П., Янковська, Л. & Кузик, І. (2019). Геоекологічні параметри компонентів навколишнього середовища міста Тернополя. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія, 1(46), 198-210. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.2.25>
39. Цегельник Н. І. Економічний стан лісової галузі в Україні та його вплив на сталий розвиток лісгосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 13-14. С. 17–24. DOI: [10.32702/2306-6792.2021.13-14.17](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.13-14.17)
40. Шевченко І. Інституційне забезпечення екологічної політики в умовах децентралізації. URL: http://www.ecops.kiev.ua/files/2015/11_SHEVCHENKO.pdf
41. Шемчушенко Ю.С. Організаційно-правові проблеми екологічної безпеки України в умовах воєнного стану. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiNnOiO4_iCAxWKt6QKHaj-CrcQFnoECCAQAQ&url=https%3A%2F%2Fchasprava.com.ua%2Findex.php%2

[Fjournal%2Farticle%2Fdownload%2F844%2F785%2F&usg=AOvVaw2Wyqg2_nkNLCc-uQcNdT1k&opi=89978449](#)

42. Шкільняк М.М., Мельник А.Ф., Желюк Т.Л., Дудкіна Т.М., Попович Т.М. Організація співробітництва територіальних громад в умовах адміністративно-територіальної реформи”. Рекомендації регіонального круглого столу, проведеного в рамках XI регіональних та муніципальних читань (с. Байківці, 6 грудня 2016 року). URL:

<http://visnykj.tneu.edu.ua/index.php/visnykj/article/viewFile/739/750>